PUNE RESEARCH SCHOLAR ISSN 2455-314X
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY JOURNAL VOL 7, ISSUE 3

नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी प्रकल्प योजना अंतर्गत परभणी जिल्हयाचा झालेला विकासात्मक आढावा

चिभडे विशाल भगवान
संशोधक विद्यार्थी (एम.ए व्दितीय वर्ष)
अर्थशास्त्र विभाग
डॉ बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद
महाराष्ट्र भारत

गोषवारा

भारत हा कृषी प्रधान देश असून भारतात असलेल्या सर्व राज्यामध्ये शेती व्यवसाय केला जातो या मध्ये कृषी विषयक घटकाला खूप महत्व प्राप्त होताना आपणास दिसते प्राचीन काळापासून शेती व्यवसायाला अन्यय असे महत्व असल्याचे आपणास दिसते या आधूनिक युगात देशात तसेच विविध राज्यात कृषी विषयक समस्या भेडसावत असल्याचे आपणास दिसते विशेषता महाराष्ट्र राज्याचा विचार केला असतो कृषी क्षेत्रासमोर अनेक आव्हाने असून शेती क्षेत्राचा उत्पादकता वाढविण्यासाठी व तसेच शेतीचा पोशिंदा असलेल्या शेतकरी यांची शेतीत कमी उत्पादन मिळत असल्यामुळे आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त होत आहे हे रोख्ण्यासाठी राज्य शासनाने या प्रश्नाच्या मूळाशी जाउन अभ्यास सुरु करण्याचे ठरविले आहे गेल्या १५ वर्षा पासून शेती क्षेत्रासमोर अनेक आव्हाने भेडसावत आहेत. चक्रीवादळे पावसाच्या कमतते मुळे दुष्काळ अशा विविध समस्यामुळे कृषी उत्पादकता कृषी झाली आहे या सर्व समस्येच्या सामोरे जाण्यासाठी राज्य सरकारने एक उपाय योजना म्हणून नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी योजना प्रकल्प शेतकयांसाठी राबविण्याचा निर्णय महाराष्ट्र सरकारने घेतला आहे व त्या योजना प्रारंभ २०१७ मध्ये केला आहे या योजनाची विकासात्मक माहिती पुढील प्रमाणे आहे

.प्रस्तावना :—

महाराष्ट्र राज्यात कृषी क्षेत्राात उत्पादनात वाढ व्हावी तसेच शेतकऱ्याला वेगवेगळया योजना मार्फत आर्थिक विकास व्हावा यासाठी कृषी संजीवनी योजना राबवण्याचा निर्णय राज्याचे मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी मंत्रीमंडळ बैठकीत १८ जानेवारी २०१७ रोजी परिपत्राका व्दारे येतो सहा महिण्यात हा प्रकल्प योजना सुरु झाली पहिजे असा निर्णय त्यांनी दिली.

हा एकात्मिक स्वरुपाचा प्रकल्प असून त्या माध्यमातून शेती समस्येच्या मुळाशी जाण्याचा प्रयत्न केला जाणार आहे. राज्यातील ५१४२ गावे प्रकल्पात समाविष्ठ करण्यात आली असून येत्या तीन वर्षात या गावांमध्ये वाढ स्वरुपातील बदल दिणार आहेत या प्रकल्पात राज्यातील अवर्षणग्रस्त

व खरवाणपह जमीण असलेल्या जळगाव, औरंगाबाद बीड, परभणी,उ स्मानाबाद, हिंगोली, बुलढाणा,अकोला, अमरावती,वर्धा, वाशीम, यवतमाळ, नांदेड आणि लातून या १५ जिल्हयात हा प्रकल्प राबविल्या जाणार आहे या योजना अंतर्गत CRIDA व TERI यांनह विकसीत केलेल्या शास्त्रीय निर्देशांकाचा वापर करुण प्रकल्पांतर्गत समूह पध्दतीने गावांची निवड करण्यात येणार आहे या प्रकल्पाचा जागतिक बॅंकेचा वाटा २८०० कोटी रुपये तर राज्य शासणाचा वाटा १२०० कोटी रुपये असा असून ४००० कोटी रुपयांचा प्रकल्प हा असणार आहे ते या यांतनंचा पहिल्या टप्यात काम जवळ जवळ पूर्ण झालेले आहे. या प्रकल्पाचा १७ लाख शेतकयांना याचा फायदा होणार आहे या प्रकल्पामुळे २६ लाख हेक्टर जमिणीसाठी काम होणार आहे

नानाजी देशमुख कृर्षी संजीवनी प्रकल्पाअंर्तगत शेतकयांना सामुदायिक व वैयक्तीक लाभच्या योजना देण्यात आल्या असून यात बाबावर वृक्ष लागवत फळबागा लागवड, हरीतगृह,पॉलिहाउदस,बंदीस्त,शेळीमालन,कुकूटपालन, रेशीम उदयोग,पक्षिका पालन, माडुळ खत निर्मिती,सेंद्रीय खत निर्मिती पुलभरण ठिंबक सिंचन, तुषार सिंचन,हवामान अनुकूल बियाणे तयार करणे, हवामान अनुकुल शेतीसाठी आदी विविध योजना राबचिण्यात येणार आहे यासाठी ५० टक्के पर्यंत अनुदान देण्यात येणार आहे यामध्ये जिल्हानिहाय गावाची निवड करण्यात आली आहे.

१)औरंगाबाद = १९४ गावे २)बीड गांवे ३)नांदेड= २१५, ४)लातूर =२०१४, ५)परभणी =२७५, ६)अकोला =३२८, ७)जळगाव= २२९, ८)बीड =२१८, ९)परभणी= १०)उस्मानाबाद, = ११)हिंगोली= १२)बुलढाणा= ,१३)अमरावती =३२७, १४)वर्धा =१७१, वाशीम = ८१, १५)यवतमाळ =१९५, १६)नांदेड, =

या जिल्हयात गावाचा समावेश आहे यात आपण २०१८ ते २०२० या २ वर्षाच्या कालावधीत परभणी जिल्हयात ताजुक्यतील नानाजी देशमुख कृर्षी संजीवनी योजना प्रकल्पाचा किती गावाना लाभ भेटला आहे व त्याचा या २ वर्षात त्या परभणी जिल्हाचा

उदिष्टे :—

१. हवामान बदलास अनुसरुन कृर्षी पध्दती विकसीत करणे.

२. व अत्यंल्प शेतकऱ्यांच्या कृषी उत्पादकतेत वृध्दी करणे .

३. शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढविण्यासाठी कृर्षी मुल्य साठवणीमध्ये सहभाग वाढविणे.

४.१५ जिल्हयाची माहिती घेउन त्याची योग्य गावात प्रकल्पाची अंमलबजावणी करणी.

५. योजना लाभ जास्त शेतकयामिळवा यासाठी प्रयत्न सरकार करेल.

विकासात्मक आढावा आपण पाहणार आहोत.

नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी योजनांचा लाभ.

१ . नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी प्रकल्पा अंतर्गत मुख्यमुन्त्र्यानी मराठवाडयातील सर्व जिल्हयातील सर्व जिल्हयाचा हया योजनोत समाविष्ट केले या प्रकल अंतर्गत परभणी जिल्हयातील एकून ९ तालुक्यात प्रकल्प राविण्यात आला आहे पोख्रा योजनांना अंतर्गत तीन टप्यात मिळमून जिल्यातील २४६ ग्रामपंचायती अंतर्गत २७५ गावे ग्रामपंचयती अंतर्गत २७५ गावे समाविष्ट आहेत त्यात परभ्णी तालूख्यात ४८ गावे जिंतूर तालुक्यातील = ५४ गावे सेलूतील =१४ ,मानवत =२२ ,पाणरी =२५ सोनपेठ=१४, गंगाखेड =३४ , पाथरी =२४, पूर्णा =२४ गावे आहेत या सर्व तालूक्ा निहाय गावात तीन टप्यात काम पार पडणार आहे. प्रथम टप्पा पूर्ण झाला असून सद्यस्थितीत दुसरा टप्पा चालू आहे

आजवर जिल्यात ४० हजार ७० शेतकयांनी अर्ज केले आहेत त्यापैकी शेतकयानी विविध धरकांसाठी ४ लाख हजार ७८७ शेतकयांनी कर्ज केले आहेत त्यांत ग्रामपंचयात स्तरावर १७ हजार ९४ अर्ज प्रलंबित आहेत स्थळ पाहणी प्रलबित असलेल्या अर्जाची संख्या १८ हजार ६०२ ती पूर्वसंमीसाठी प्रलंबत अर्जाची संख्या हजार ३१३ एवढी आहेत तर पूर्व संमतीसाठी प्रलंबीत अर्जाची संख्या १ हजार ८१३ एसढी आहे.शेतकरी स्तारवरा १ हजार ३२९ अर्ज प्रलंबित आहे टप्पा ५ आणि ६ स्तरावर ४०३ अर्ज प्रलंबित आहेत

परभणी जिल्यात नानाजी देशमूख कृषी संजीवनी योजना हवामनामुन शेती प्रकल्प पोकर अंतर्गत आजवर जिल्हयातील ५५३ शेतकयांनी शेतकयांनी ८२६ हेक्टर वर विविध पीकांची लागवड केली आहे त्यापैकी सध्या पर्यंत ३२९ लाभार्थीता १ कोटी ८५ लाख १३ हजार स्वरप अनुदानप वितरित करण्यात आले आहे त्या अतर्गत वेगवेगळया फळ पिक लागवडीखालील लाभर्थाची संख्या

खालील तक्त्यात देण्यात आली आहे.

अ.क्र	फळपिक	लाभार्थी संख्या	क्षेत्र हेक्टर
१	सिताफळ	१०२	१५७

चिभडे विशाल भगवान

२	पेरु	१६०	२५७
३	कागदी लिंबू	१३२	१७४
४	आंबा	५५	७७
५	संत्रा	७२	११४
६	मोसंबी	३५	४४
७	डाळिंब	२	३
एकूण		५५३	८२६

(ॲग्रोवन पेपर)

या आकडेवारी जिल्हा सिताफळ, पेरु,कागदी लिंबू वर्गीय पिकांच्या लागवडी साठी भर दिला आहे जिल्हयात योजनेच्या माध्यमातुन शेतकयांना विविध घटकांसाठी ५ हजार ४७१ लाभर्थीना वितरीत करण्यात आलया आहेत त्यावर १५ कोटी ८४ लाख ६ हजार रुपये खर्च आला आहे. यात प्रकल्पाग अंतर्गत विविध क्षेत्रात वितरीत करण्यात आलेल्या योजना व लांभकांची संख्या आपण पुढील तक्त्यात पाहणार आहोत

जिल्हयातील योजना व त्यातून मिळालेल्या लाभांर्थी व अनुदानाचे वितरण

अ.क्र	योजना	लाभार्थी	अनुदानाचे वितरण
१	फळबाग	३२३	१ कोटी ३५ लाख १३ हजार
२	शेततळयासाठी	७९	२ कोटी ७६ लाख ७३ हजार
३	शेततळे अस्थीकरण	३	२ लाख ५७ हजार
४	विहिरी	४	७ लाख ७३ हजार
५	ठिंबक सिंचन	४३१	२ कोटी ७१ लाख ९८ हजार
६	तुषार सिंचन	१०६९	१ कोटी ८३ लाख
७	विद्युत पंपासाठी	७५५	१ कोटी १ लाख ८८ हजार
८	पाईपलाईन	१४७३	२ कोटी ७५ लाख १४ हजार
९	बिजोत्पादनासाठी	१२२७	१ कोटी ४१ लाख ५८ हजार
१०	रोडनेट हाउस	१२२७	१ कोटी ४१ लाख
११	पॉली हाउस	२	२० लाख १८ हजार
१२	नाडेप कझीकंपसु	२	१५ हजार
१३	लागवड साहित्य	१	१ लाख ४५ हजार
१४	रेशीम शेती	५	४ लाख ९६ हजार
१५	शेळी पालन	९	३ लाख ३० हजार खर्च
एकून		५४७१	१५ कोटी ८४ लाख ६ हजार

वरील तक्तावरुण असे लक्षात आले आहे १६ भागा साठी खर्च हा ठिंबक सिंचन २ कोटी ७१ लाख ९८ हजार तर त्यांतरंतर शेततळासाठी २ कोटी ७६ लाख ७३ हजार खर्च झाला वर्गनिहाय बंधत परभणी जिल्हा साठी एकून त्या लाभात्यांना १५ कोटी ८४ लाख ६ हजार एवढी कनुदाचे वाटप केली असल्याची माहिती आपण तत्यात पाहिलेली आहे या योजना अंतर्गत कृर्षी क्षेत्रातीत गरीब शेतकरी व मध्यम शेतकरी यांस या योजना चा लाभ हमळाला अइहे त्या योजना अंतग्त विविध योजनास प्रकल्पाना ५० टक्के अनुदान सवलत तर काही प्रकल्पावर १०० टक्के अनुदान सवलत तर काही प्रकल्पावर १०० टक्के अनुदान वाटप आहेत या मुळे गरीब शेतकयाच्या उत्पादनात वाढ तसेच कुटीर उदयोग म्हणून शेळी पालन व्यवसाय रेशीम शेती उदयोग असो शेती जोड व्यवसाय या योनो अंतर्गत चालू करण्यात आले आहे सरकारने ३ वर्षात या योजनेतून या जिल्याचा काया पलट करण्याचा टठरवले आहे शेतकत्याच्या उत्पादनासत भरमसाठ वाढ करण्यासाठी शेतीला पाण्याचरू अवाश्यकता असते या अंत्ग्रत शेततळे विहिरी सिंचन तूषार सिंचन विद्यूत पंप पाईपलाइन हया प्रकल्प अंतर्गत पाण्याच्या साठवणूक करुण ज्या काळात पाउस नसतो त्या काळात त्या पाण्याचाा वापर करुण शेती मध्ये उत्पादन घेता येते या मुळे शेतकया उत्पादनात मोठया प्रमाणात वाढ होईल ही सरकारची अपेक्षा आहे.

निष्कर्ष :—

१. मराडवाडा आर्थिक दृष्टया मागासलेला असल्यामुळे या पाहिजे तेवढा कृषी क्षेत्रात विकास होत नाही

२.या जिल्हात फळबागायत पहिजे तेवढया जेवठया प्रमाणत विकास नाही

३. येथील नैसर्गिक कारणामुळे भरपूर पाउस पडतो त्या साटी जलसिंचनाच्या योग्य असा शेतीस पाणी पुरवठा होत नाही.

४. परभणी जिल्हयात पाहिजे असी प्रगती कृर्षी क्षेत्रात झाली नाही कारण तेथील औघैगिक क्षेत्रातील कारखाने कंपन्या कमी प्रमाणत आहेत.

५. जिल्यात क्षरपड च चोपण जमिण असल्यामुळे उत्पादन कमी असल्याचे मुळ कारण हवामन आधूनिक शेती तत्रज्ञानाचा प्रत्यक्ष प्रमाणात कमी वापर

शिफारसी :—

१. शेतकयाला पीक पध्दतीत बदल करण्याबाबत प्रोत्साहेण दयावे.

२. जास्तीत जास्त लाभार्थी या क्षेत्राचा लाभ मिळावा या साठी या योजनाचा विस्तृत आराखडा सरकारने मांडावा.

३. शेतकयांना अनुदान पध्दतीत जास्तीत जास्त सबसीडी देण्याचा सरकारणे प्रयत्न करावा

४. या योजनाचा विस्तार १५ जिल्हयापुरता मर्यादित न ठेवता महाराष्ट्रातील संपुर्ण करण्याचा विचार करावा

५. जास्तीत जास्त गरीब शेतकयांना या योजनाचा लाभ मिळवा असे प्रयत्न सरकारणे करावे.

६. या प्रकल्पचा कार्याचा आढावा घेण्यासाठी एक समिती नेमावी व तिचा वर्ष निहाय आढावा सरकारने मागावा.

७. शेतकयांना उत्पादन कंपन्याना शेतीमालेचा संकट हाताळणी मुल्यर्धी विक्री आदी बाबत सहाय करणे

८. भाडे तत्वावर कृषी अवजारे केंद्र सुविध निर्मिती करुण देणे.

९. लघु व मध्यम व मोठे जलसिंचन प्रकल्प योजना अंतर्गत प्रत्येक जिल्यात उभारणीची व्यवस्थापन करावे.

संदर्भ सूची :—

१. ॲग्रोवन पेपर

२. लोकमत (परभणी विशेष)

३. nanadeshmukhkrushipraksh.com

४. parbhini.go.in

५. http//www.maharashtra.gov.in

६. सामना वृत्तपत्र